

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
ім. Г.С. Сковороди**

**«До 300-річчя від Дня народження
Г.С.Сковороди»**

Коптєва Т.С.

**Методичні рекомендації
до виконання практичних робіт
«Фізична географія України»
для студентів спеціальностей
014 Середня освіта. Географія всіх форм навчання**

Харків – 2022

УДК:911.2

Укладачі: **Коптєва Т.С.** – викладач кафедри суспільно-економічних дисциплін і географії Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди

Рецензенти:

Денисик Г.І. – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри географії Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського;

Лоцман П.І. – кандидат географічних наук, доцент кафедри суспільно-економічних дисциплін і географії Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
Протокол № 3 від 16 березня 2022 р.

Видано за рахунок укладача

Коптєва Т.С.

Методичні рекомендації до виконання практичних робіт «Фізична географія України» для студентів спеціальності 014 Середня освіта. Географія всіх форм навчання. Методичні рекомендації.- Харків, ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. - 2022. – 43 с.

© Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С.Сковороди
©Коптєва Т.С.

ВСТУП

Методичні рекомендації виконання практичних робіт з курсу «Фізична географія України» для студентів всіх форм навчання призначені для студентів, що навчаються за спеціальністю 014.07 Середня освіта. Географія.

Методичні рекомендації виконання практичних робіт є складовою навчально-методичного комплексу для курсу «Фізична географія України», однієї з фахових дисциплін у професійній і практичній підготовці бакалаврів спеціальності 014 Середня освіта. Географія. Її інтегральний характер зумовлений пов'язаним використанням наукових основ загального землезнавства, картографії, геології з основами геоморфології, географії ґрунтів з основами ґрунтознавства, фізичної географії материків та океанів тощо.

Метою вивчення освітньої компоненти є отримання знань про компонентну структуру природного навколишнього середовища України, основні сучасні теоретико-методологічні положення фізико-географічного аналізу території, про екологічний стан України та структуру природоохоронного фонду.

Основними завданнями є

- формування практичних навичок дослідження та аналізу компонентної структури природного навколишнього середовища України.
- розгляд основних сучасних теоретико-методологічних положень фізико-географічного аналізу території.
- засвоєння теоретичних і практичних питань комплексного фізико-географічного аналізу території України.
- виявлення регіональних особливостей природних умов України.
- аналіз екологічних питань стану довкілля.
- виявлення структури природоохоронного фонду та раціональне використання і охорона природи.

У методичних рекомендаціях висвітлено завдання до практичних занять, завдання для самостійної роботи, номенклатура для обов'язкового вивчення, джерела для виконання практичних робіт.

ПРАКТИЧНА РОБОТА №1

Тема. Фізико-географічне положення і кордони України

Мета: розглянути особливості просторового розташування України; схарактеризувати вплив фізико-географічного положення на різноманіття природних умов та ресурсів держави.

Матеріали та обладнання: фізична карта України, фізико-географічні атласи, контурні карти, вимірювальна лінійка, ручка.

Завдання 1. Нанесіть на контурну карту країни точки України та визначте їх координати. Визначте серединну паралель (широту) і серединний меридіан (довготу) території України та точку їх перетину (географічний центр).

Завдання 2. Визначте географічні координати м. Лозова Харківської області, м. Харків, м. Київ, м. Львів, м. Ужгород, м. Одеса.

Завдання 3. Використовуючи фізичну карту України, складіть письмову характеристику фізико-географічного положення України за планом:

1. Загальні відомості про територію і кордони;
2. Широтне положення;
3. Довготне положення;
4. Положення відносно океанів і морів;
5. Положення відносно потоків повітряних мас;
6. Положення стосовно літосферних плит і найбільших форм рельєфу;
7. Розташування в межах басейнів великих річок;
8. Оцінка фізико-географічного положення для життя й діяльності населення.

Завдання 4. Вивчити номенклатуру «Природні рубежі (кордони) території України» (див.номенклатуру).

Література:

1. Географічна енциклопедія України. – Т. 1 (А-Ж). – К.: 1989. – 416 с. Т. 2 (З-О). – К.: 1990. – 480 с. Т. 3 (П-Я). – К.: 1993. – 480 с.
2. Маринич О.М., Ланько А.І., Шищенко П.Г., Щербань М.І. Фізична географія Української РСР. – К.: Вища школа, 1982. – 208 с.

3. Маринич О.М., Шищенко П.Г. Фізична географія України: Підручник – 3-є вид. - К.: Знання, 2006. – 511 с. 4. Щипцов О.А. Україна – морська держава. – К.: Наук. думка, 1998. – 199 с.

ПРАКТИЧНА РОБОТА №2

Тема. Історія географічних досліджень України

Мета: розглянути історію розвитку географічних досліджень в Україні та внесок українських науковців у світову географію.

Матеріали та обладнання: фізична карта України, фізико-географічні атласи, контурні карти, ручка.

Завдання 1. Використовуючи конспект лекцій та додаткові джерела інформації нанесіть на контурну карту маршрут подорожі Геродота Скіфією. Позначте на карті такі географічні об'єкти, як Борисфен, Істр, Гіпаніс, Тірас, Гіпакіріс, Танаїс, Гілея, Ольвія, Тіра, Херсонес, Пантікапей.

Завдання 2. Використовуючи конспект лекцій та додаткові джерела інформації заповніть таблицю та зазначте внесок українських науковців у розвиток географії.

Таблиця

Внесок українських науковців у розвиток географії

№	Прізвище, ім'я науковця	Роки життя	Внесок у географію

Завдання 3. Заповніть таблицю та дайте характеристику основним етапам та періодам географічних досліджень в Україні.

Таблиця

Назва етапу та періоду	Роки	Основні результати

Література:

1. Атлас вчителя / В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська та ін. – К.: ДНВП «Картографія», 2010. – 328 с.
2. Маринич О.М., Ланько А.І., Шищенко П.Г., Щербань М.І. Фізична географія Української РСР. – К.: Вища школа, 1982. – 208 с.
3. Маринич О.М., Шищенко П.Г. Фізична географія України: Підручник – 3-є вид. - К.: Знання, 2006. – 511 с. 4. Щипцов О.А. Україна – морська держава. – К.: Наук. думка, 1998. – 199 с.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 3

Тема: Тектонічна та геологічна будова України.

Мета роботи: встановити взаємозв'язок тектонічної будови і орографії, визначити закономірності поширення гірських порід різного віку.

Матеріали та обладнання: фізична карта України, фізико-географічні атласи, контурні карти, ручка.

Завдання 1. За літературними і картографічними джерелами встановіть взаємозалежність між тектонічною будовою і рельєфом України. З'ясуйте відповідність основних орографічних одиниць тектонічним структурам.

Завдання 2. Нанесіть на контурну карту основні тектонічні одиниці України та підпишіть їх назви.

Завдання 3. Побудуйте геологічний розріз по лініям: Ужгород – Вінниця; Кривий Ріг – Харків

Завдання 4. Скласти таблицю відповідності тектонічних структур їх місцю розташування та геологічним особливостям (*розміри, площа, глибина залягання, геологічний час формування, породи що сформувались в межах щита*).

Зразок

Назва тектонічної структури	Місце розташування	Геологічні особливості
Український кристалічний щит	Київська обл., Черкаська обл., Запорізька обл.....	Складений найдавнішими гірськими породами докембрію (3.5-4 млрд. років). Представлені гірські породи: граніти, гнейси, кристалічні сланці, і т.д.

Завдання 5. Вивчити номенклатуру «Тектонічна» (див.номенклатуру).

Література:

1. Географічна енциклопедія України. – Т. 1 (А-Ж). – К.: 1989. – 416 с. Т. 2 (З-О). – К.: 1990. – 480 с. Т. 3 (П-Я). – К.: 1993. – 480 с.
2. Маринич О.М., Ланько А.І., Шищенко П.Г., Щербань М.І. Фізична географія Української РСР. – К.: Вища школа, 1982. – 208 с.
3. Маринич О.М., Шищенко П.Г. Фізична географія України: Підручник – 3-є вид. - К.: Знання, 2006. – 511 с. 4. Щипцов О.А. Україна – морська держава. – К.: Наук. думка, 1998. – 199 с.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 4.

Тема: Історія геологічного розвитку та корисні копалини України.

Мета роботи: встановити тривалість та головні особливості різних етапів геологічної історії території України, визначити закономірності поширення різних типів корисних копалин

Матеріали та обладнання: фізична карта України, фізико-географічні атласи, контурні карти, ручка.

Завдання 1. Проаналізуйте основні закономірності залягання та поширення корисних копалин на території України. За тектонічною картою визначте, до яких тектонічних структур вони приурочені. Результати аналізу оформіть у вигляді таблиці.

Таблиця

Корисні копалини України і їх зв'язок з тектонічною будовою

Тектонічна структура	Корисні копалини

Завдання 2. Нанесіть на контурну карту основні родовища корисних копалин. За літературними джерелами, фізичною картою України і тектонічною картою України, встановіть залежність між особливостями геологічної будови та різноманітністю корисних копалин на території України. Заповніть таблицю.

Зв'язок між тектонічною та геологічною будовою території України

Тектонічна структура	Склад та особливості гірських порід	Корисні копалини		
		паливні	рудні	нерудні

Завдання 3 . Дайте відповіді на наступні питання:

1. Які корисні копалини необхідні для розвитку чорної металургії?
2. Чи достатньо забезпечена Україна цими ресурсами?
3. Яке походження мають українські родовища залізних руд?
4. До яких тектонічних структур приурочені найбільші родовища?
5. Руди яких кольорових металів зустрічаються в Україні?
6. Чи мають розвідані родовища промислове значення?
7. Як забезпечена Україна нерудними корисними копалинами?

Література:

1. Атлас вчителя / В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська та ін. – К.: ДНВП «Картографія», 2010. – 328 с.
2. Географічна енциклопедія України: В 3-х т. – К.: Укр. енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1989-1993.
3. Маринич О.М. Фізична географія України: підручник – 3-є вид. / О.М. Маринич, П.Г. Шищенко. – К.: Знання, 2006. – 511 с.
4. Національний атлас України / гол. ред. Л.Г. Руденко.- К.: ДНВП «Картографія», 2007.- 440 с.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 5.**Тема: Геоморфологічна будова України**

Мета роботи: засвоїти нові знання про геоморфологічну будову України; виявити основні чинники виділення геоморфологічних рівнів на території України; з'ясувати основні типи і форми рельєфу за походженням та регіони їх поширення.

Матеріали та обладнання: фізична карта України, фізико-географічні атласи, контурні карти, ручка.

Завдання 1. Проаналізувати геоморфологічну карту України і встановити зв'язок між основними типами морфоструктур та тектонічною будовою і неотектонічними рухами. Обґрунтувати свою відповідь.

Завдання 2. На контурну карту нанесіть основні орографічні елементи території України (див. номенклатуру географічних об'єктів).

Завдання 3. Заповніть таблицю за допомогою тектонічного районування і фізичною картою України і з'ясуйте, до яких тектонічних структур приурочені височини, низовини та гори України.

Таблиця

Взаємозв'язок тектонічних структур з основними формами рельєфу

Назва тектонічної структури	Географічне положення у межах України	Форми рельєфу

Завдання 4. Дайте відповіді на наступні питання:

1. Дайте визначення понять «вивітрювання», «водна ерозія», «денудація», «карст», «суфозія», «гравітаційні процеси», «морська абразія».
2. Як співвідносяться рельєф і тектонічні структури країни?
3. Чим зумовлено простягання височин, низовин рівнинної України, гірських пасом Карпат і Криму?
4. Охарактеризуйте основні скульптурні генетичні типи рельєфу.
5. Що таке «антропогенний рельєф» і як він впливає на сучасний рельєф України?

Завдання 5. Вивчити номенклатуру «Орографічна» та «Геоморфологічна» (див. номенклатуру).

Література:

1. Комплексний атлас України / Відп. ред. Л.М. Веклич. – К.: ДНВП «Картографія», 2005. – 97 с. 3.
2. Маринич О.М., Шищенко П.Г. Фізична географія України: Підручник – 3-є вид. – К.: Знання, 2006. – 511 с.
3. . Рельєф України / За ред. В.В. Стецюка. – К.: Слово, 2010. – 688 с.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 6.

Тема: Кліматичні умови та ресурси України

Мета роботи: ознайомитися із особливостями кліматичного положення України; проаналізувати основні кліматоутворюючі чинники, розподіл кліматичних показників, сезонність погодних умов та території України; дослідити кліматичні ресурси України; виявити зміни континентальності клімату; розглянути схему кліматичного районування України.

Матеріали та обладнання: фізична карта України, фізико-географічні атласи, контурні карти, ручка.

Завдання 1. Побудувати кліматичну карту Харківської області.

Завдання 2. Нанесіть на контурну карту ізотерми та ізогіети середньорічні температури липня і січня м. Київ, Вінниця, Рівне, Харків, Одеса, Львів. Дайте детальну характеристику.

Завдання 3. Дайте відповіді на наступні питання:

1. Дайте комплексну характеристику пір року в Україні.
2. Які повітряні маси і з якою повторюваністю циркулюють над територією України?
3. Охарактеризуйте головні чинники формування клімату України.
4. Охарактеризуйте кліматичне районування України.

Література:

1. Атлас вчителя / В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська та ін. – К.: ДНВП «Картографія», 2010. – 328 с.
2. Комплексний атлас України / Відп. ред. Л.М. Веклич. – К.: ДНВП «Картографія», 2005. – 97 с. 3.
3. Маринич О.М., Шищенко П.Г. Фізична географія України: Підручник – 3-є вид. – К.: Знання, 2006. – 511 с.
4. . Рельєф України / За ред. В.В. Стецюка. – К.: Слово, 2010. – 688 с.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 7.

Тема: Внутрішні води України

Мета роботи: визначити основні закономірності поширення поверхневих і підземних вод на території України; показати забезпеченість різних регіонів України водними ресурсами.

Матеріали та обладнання: фізична карта України, фізико-географічні атласи, контурні карти, ручка.

Завдання 1. Визначити, вказати та нанести на контурну карту басейни річок першого порядку України. Вказати до басейнів яких морів вони відносяться.

Завдання 2. Дати загальну гідрологічну характеристику, річки (кожному студенту окремо): Десна, Псел, Прип'ять, Прут, Ворскла, Сула, Черемош, Інгулець, Уди, Тетерів, Стрий.

Характеристика дається за наступним алгоритмом: місце знаходження джерела та гирла; загальна протяжність русла; місцевість де протікає (рельєф, природні зони, країни, регіони); до басейну якої річки першого порядку та басейну якого моря відноситься; найбільші притоки; визначити загальне падіння річки; похил ріки; річний стік; режим живлення; місяці повені та межень; щільність річкової мережі в межах басейну зазначеної річки; рослинний та тваринний світ долини річки; небезпечні гідрологічні явища пов'язані з річкою; екологічні проблеми.

Завдання 3. Позначити на контурній карті межі басейну обраної річки.

Завдання 4. Дати оцінку нерівномірності забезпеченості водними ресурсами регіонів України (Харківської області в порівнянні з іншими областями).

Завдання 5. Вивчити номенклатуру «Гідрологічну» (див. номенклатуру)

Література:

1. Атлас вчителя / В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська та ін. – К.: ДНВП «Картографія», 2010. – 328 с.
2. Вишневський В.І. Річки і водойми України. Стан і використання: Монографія / А.І. Вишневський. – К.: Віпол, 2000. – 376 с.
3. Комплексний атлас України / Відп. ред. Л.М. Веклич. – К.: ДНВП «Картографія», 2005. – 97 с. 3.
4. Маринич О.М., Шищенко П.Г. Фізична географія України: Підручник – 3-є вид. – К.: Знання, 2006. – 511 с.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 8.

Тема: Ґрунтовий і рослинний покрив України.

Мета роботи: визначити основні закономірності поширення ґрунтового та рослинного покриву на території України; показати забезпеченість різних регіонів України ґрунтовими та рослинними ресурсами.

Матеріали та обладнання: фізична карта України, фізико-географічні атласи, контурні карти, ручка.

Завдання 1. Скласти карту ґрунтів України.

Завдання 2. Скласти карту природних зон України.

Завдання 3. Описати ґрунтовий покрив України.

Завдання 4. Описати рослинність природних зон України. Пояснити як рослинний покрив впливає на формування ґрунтів.

Література:

1. Атлас вчителя / В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська та ін. – К.: ДНВП «Картографія», 2010. – 328 с.
2. Геоботанічне районування Української РСР / Відп. ред. А.І. Барбарич ; Сост.: Т.Л. Андрієнко, Г.І. Білик, Є.М. Брадіс, інш.; Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного АН УРСР. – Київ : Наукова думка, 1977. – 303 с.
3. Комплексний атлас України / Відп. ред. Л.М. Веклич. – К.: ДНВП «Картографія», 2005. – 97 с. 3.
4. Маринич О.М., Шищенко П.Г. Фізична географія України: Підручник – 3-є вид. – К.: Знання, 2006. – 511 с.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 9.

Тема: Тваринний світ України.

Мета роботи: з'ясувати закономірності поширення фауни по території України; виявити чинники, що впливають на формування тваринного світу в Україні.

Матеріали та обладнання: фізична карта України, фізико-географічні атласи, контурні карти, ручка.

Завдання 1. Позначити на контурній карті природні зони та їх головних представників тваринного світу.

Завдання 2. Дати опис природних зон як ареалу тваринного світу.

Завдання 3. Визначити головні проблеми та загрози тваринного світу України.

Завдання 4. Використовуючи конспект лекцій та додаткові джерела інформації заповніть таблицю.

Таблиця

Тваринний світ природних зон України

Природна зона	Хутрові	Копитні	Хижаки	Гризуни	Птахи
Мішанолісова зона					
Широколистяна зона					
Лісостепова зона					
Степова зона					
Українські Карпати					
Гірський Крим					

Література:

1. Атлас вчителя / В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська та ін. –К.: ДНВП «Картографія», 2010. – 328 с.
2. Комплексний атлас України / Відп. ред. Л.М. Веклич. –К.: ДНВП «Картографія», 2005. – 97 с.
3. Маринич О.М. Фізична географія України: Підручник – 3-є вид. / О.М. Маринич, П.Г. Шищенко. – К.: Знання, 2006. – 511 с.
4. Мусієнко М.М., Серебряков В.В., Брайон О.В. Екологія. Охорона природи: Словник-довідник / М.М. Мусієнко, В.В. Серебряков, О.В. Брайон. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2002. – 550 с.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 10.

Тема: Природні комплекси України.

Мета роботи: засвоїти принципи фізико-географічного районування України, вивчити поділ її території на фізико-географічні зони (підзони), краї та області.

Матеріали та обладнання: фізична карта України, фізико-географічні атласи, контурні карти, ручка.

Завдання 1. Позначити на контурній карті природні комплекси рівнинної та гірської частин України.

Завдання 2. На основі вивчення ландшафтної карти України і легенди до неї, навести приклади (письмово) класів, типів, підтипів та видів ландшафтів України із зазначенням ознак, за якими виділяють кожну класифікаційну одиницю. Проаналізуйте роль літогенної основи та клімату як основних чинників, що визначають закономірності поширення ландшафтів України.

Завдання 3. Дайте відповіді на наступні питання:

1. Дайте визначення понять — «ландшафтоутворюючі чинники», «ландшафтоутворюючі процеси» і «ландшафтні (природні) компоненти». Чим вони різняться?
2. Чому на території України фізико-географічні підзони виділяються лише у степовій зоні? Назвіть їх.
3. Чому у зонах мішаних та широколистяних лісів і у лісостепу підзони не виділяються? Обґрунтуйте свою відповідь.
4. Яке положення Харківської області у системі фізико-географічного районування?

Література:

1. Атлас вчителя / В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська та ін. —К.: ДНВП «Картографія», 2010. — 328 с.
2. Комплексний атлас України / Відп. ред. Л.М. Веклич. —К.: ДНВП «Картографія», 2005. — 97 с.
3. Маринич О.М. Фізична географія України: Підручник — 3-є вид. / О.М. Маринич, П.Г. Шищенко. — К.: Знання, 2006. — 511 с.
4. Физико-географическое районирование Украинской ССР / В. П. Попов, А. М. Маринич, А. И. Ланько. — К.: Изд-во Киев. ун-та, 1968. — 683 с

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 11.

Тема: Зона мішаних хвойно-широколистяних лісів України

Мета роботи: навчитися давати загальну фізико-географічну характеристику зони мішаних хвойно-широколистяних лісів України; дослідити особливості взаємодії компонентів природи та відобразити територіальне поширення природних комплексів (ландшафтів).

Матеріали та обладнання: фізична карта України, фізико-географічні атласи, контурні карти, ручка.

Завдання 1. Дати характеристику фізико-географічну положенню зони мішаних хвойно-широколистяних лісів України за таким планом:

- Географічне положення
- Геолого-геоморфологічна будова
- Кліматичні особливості
- Внутрішні води
- Ґрунтово - рослинний покрив
- Природні комплекси
- Тваринний світ (провідні представники)

Завдання 2. Нанесіть на контурну карту межі зони мішаних хвойно-широколистяних лісів України, провінції, областей, виділивши їх відповідною штриховкою.

Завдання 3. Дати відповіді на наступні питання:

1. Поясніть роль геологічної будови та рельєфу у формуванні природних комплексів мішанолісового типу.
2. Чим пояснюється домінування у ґрунтовому покриві дерново-підзолистих ґрунтів? Яких заходів вони потребують для підвищення родючості?
3. Чим відрізняються бори і субори Українського Полісся?
4. Назвіть головні природні ресурси зони мішаних хвойно-широколистяних лісів України. Як вони використовуються і охороняються?

Література:

1. Атлас вчителя / В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська та ін. –К.: ДНВП «Картографія», 2010. – 328 с.
2. Комплексний атлас України / Відп. ред. Л.М. Веклич. –К.: ДНВП «Картографія», 2005. – 97 с.
3. Маринич О.М. Фізична географія України: Підручник – 3-є вид. / О.М. Маринич, П.Г. Шищенко. – К.: Знання, 2006. – 511 с.
4. Физико-географическое районирование Украинской ССР / В. П. Попов, А. М. Маринич, А. И. Ланько. – К.: Изд-во Киев. ун-та, 1968. – 683 с

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 12.

Тема: Зона широколистяних лісів України.

Мета роботи: навчитися давати загальну фізико-географічну характеристику зони широколистяних лісів України; дослідити особливості взаємодії компонентів природи та відобразити територіальне поширення природних комплексів (ландшафтів).

Матеріали та обладнання: фізична карта України, фізико-географічні атласи, контурні карти, ручка.

Завдання 1. Дати характеристику фізико-географічну положенню зони широколистяних лісів України за таким планом:

- Географічне положення
- Геолого-геоморфологічна будова
- Кліматичні особливості
- Внутрішні води
- Ґрунтово - рослинний покрив
- Природні комплекси
- Тваринний світ (провідні представники)

Завдання 2. Нанесіть на контурну карту межі зони широколистяних лісів України, провінції, областей, виділивши їх відповідною штриховкою.

Завдання 3. Дати відповіді на наступні питання:

1. Поясніть роль геолого-геоморфологічних та кліматичних чинників у формуванні природних комплексів широколистянолісового типу.
2. З'ясуйте внутрішні відмінності природних умов широколистянолісової зони, продумайте обґрунтування її поділу на фізико-географічні області?
3. Як впливає рельєф поверхні широколистянолісової зони на розвиток сільського господарства? Які види природокористування домінують в межах зони?
4. Як змінились природні комплекси зони широколистяних лісів під впливом господарської діяльності?

Завдання 4. Написати коротке повідомлення «Шацькі озера»

Література:

1. Атлас вчителя / В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська та ін. –К.: ДНВП «Картографія», 2010. – 328 с.
2. Комплексний атлас України / Відп. ред. Л.М. Веклич. –К.: ДНВП «Картографія», 2005. – 97 с.
3. Маринич О.М. Фізична географія України: Підручник – 3-є вид. / О.М. Маринич, П.Г. Шищенко. – К.: Знання, 2006. – 511 с.
4. Физико-географическое районирование Украинской ССР / В. П. Попов, А. М. Маринич, А. И. Ланько. – К.: Изд-во Киев. ун-та, 1968. – 683 с

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 13.

Тема: Лісостепова зона України.

Мета роботи: навчитися давати загальну фізико-географічну характеристику лісостепової зони України; дослідити особливості взаємодії компонентів природи та відобразити територіальне поширення природних комплексів (ландшафтів).

Матеріали та обладнання: фізична карта України, фізико-географічні атласи, контурні карти, ручка.

Завдання 1. Дати характеристику фізико-географічну положенню лісостепової зони України за таким планом:

- Географічне положення
- Геолого-геоморфологічна будова
- Кліматичні особливості
- Внутрішні води
- Ґрунтово - рослинний покрив
- Природні комплекси
- Тваринний світ (провідні представники)

Завдання 2. Нанесіть на контурну карту межі лісостепової зони України, провінції, областей, виділивши їх відповідною штриховкою.

Завдання 3. Дати відповіді на наступні питання:

1. Чому клімат лісостепової зони більш різноманітний, ніж на Поліссі?
2. Проаналізуйте зміни ландшафтів лісостепової зони під впливом господарської діяльності людини.

3. Чому лісостепова зона на заході України заходить значно далі на південь (до 480 пн.ш.), а на сході – на північ (500 пн.ш.)?
4. Як використовуються ландшафти лісостепу? У чому полягають особливості раціонального використання і охорони природи у цій зоні?

Завдання 4. Написати коротке повідомлення «г. Камула»

Література:

1. Атлас вчителя / В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська та ін. –К.: ДНВП «Картографія», 2010. – 328 с.
2. Комплексний атлас України / Відп. ред. Л.М. Веклич. –К.: ДНВП «Картографія», 2005. – 97 с.
3. Маринич О.М. Фізична географія України: Підручник – 3-є вид. / О.М. Маринич, П.Г. Шищенко. – К.: Знання, 2006. – 511 с.
4. Физико-географическое районирование Украинской ССР / В. П. Попов, А. М. Маринич, А. И. Ланько. – К.: Изд-во Киев. ун-та, 1968. – 683 с

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 14.

Тема: Степова зона України.

Мета роботи: навчитися давати загальну фізико-географічну характеристику степової зони України; дослідити особливості взаємодії компонентів природи та відобразити територіальне поширення природних комплексів (ландшафтів).

Матеріали та обладнання: фізична карта України, фізико-географічні атласи, контурні карти, ручка.

Завдання 1. Дати характеристику фізико-географічну положенню степової зони України за таким планом:

- Географічне положення
- Геолого-геоморфологічна будова
- Кліматичні особливості
- Внутрішні води
- Ґрунтово - рослинний покрив
- Природні комплекси
- Тваринний світ (провідні представники)

Завдання 2. Нанесіть на контурну карту межі степової зони України, провінції, областей, виділивши їх відповідною штриховкою.

Завдання 3. Дати відповіді на наступні питання:

1. Дайте визначення понять — «степова зона» і «степові ландшафти». Чим вони відрізняються?
2. Які головні риси природи має степова зона України? Чим відрізняється природа степової і лісостепової зон України?
3. Які зміни відбулися в степових ландшафтах під впливом господарської діяльності людини?
4. Як змінюється видовий склад рослинності з півночі на південь степової зони України?

Завдання 4. Написати коротке повідомлення «Асканія-Нова»

Література:

1. Атлас вчителя / В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська та ін. –К.: ДНВП «Картографія», 2010. – 328 с.
2. Комплексний атлас України / Відп. ред. Л.М. Веклич. –К.: ДНВП «Картографія», 2005. – 97 с.
3. Маринич О.М. Фізична географія України: Підручник – 3-є вид. / О.М. Маринич, П.Г. Шищенко. – К.: Знання, 2006. – 511 с.
4. Физико-географическое районирование Украинской ССР / В. П. Попов, А. М. Маринич, А. И. Ланько. – К.: Изд-во Киев. ун-та, 1968. – 683 с

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 15.

Тема: Українські Карпати.

Мета роботи: охарактеризувати природні комплекси Українських Карпат; проаналізувати зміни ландшафтів з висотою, виявити особливості районування фізико-географічної країни Українських Карпат.

Матеріали та обладнання: фізична карта України, фізико-географічні атласи, контурні карти, ручка.

Завдання 1. Дати характеристику фізико-географічну положенню Українським Карпатам за таким планом:

- Географічне положення

- Геолого-геоморфологічна будова
- Кліматичні особливості
- Внутрішні води
- Ґрунтово - рослинний покрив
- Природні комплекси
- Тваринний світ (провідні представники)

Завдання 2. Нанесіть на контурну карту межі Карпатсько-Українського гірськолісового краю, його областей, виділивши штриховкою.

Завдання 3. Дати відповіді на наступні питання:

1. Які особливості геологічної будови мають Українські Карпати і як вони відображені у рельєфі?
2. Чому Українські Карпати мають переважно пологі схили, зручні перевали, а вершини цих гір здебільшого вирівняні?
3. Чи рівномірно розташовуються родовища корисних копалин по території цієї гірської країни?
4. Чому в Українських Карпатах відсутні постійна снігова лінія і льодовики?

Завдання 4. Написати коротке повідомлення «Г. Говерла»

Література:

1. Атлас вчителя / В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська та ін. –К.: ДНВП «Картографія», 2010. – 328 с.
2. Комплексний атлас України / Відп. ред. Л.М. Веклич. –К.: ДНВП «Картографія», 2005. – 97 с.
3. Маринич О.М. Фізична географія України: Підручник – 3-є вид. / О.М. Маринич, П.Г. Шищенко. – К.: Знання, 2006. – 511 с.
4. Природа Українських Карпат / За ред. К.І. Геренчука. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1963. – 265 с

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 16.

Тема: Кримські гори.

Мета роботи: охарактеризувати природні комплекси Кримських гір; проаналізувати зміни ландшафтів з висотою, виявити особливості фізико-географічного районування Гірського Криму.

Матеріали та обладнання: фізична карта України, фізико-географічні атласи, контурні карти, ручка.

Завдання 1. Дати характеристику фізико-географічну положенню Гірського Криму за таким планом:

- Географічне положення
- Геолого-геоморфологічна будова
- Кліматичні особливості
- Внутрішні води
- Ґрунтово - рослинний покрив
- Природні комплекси
- Тваринний світ (провідні представники)

Завдання 2. Нанесіть на контурну карту межі Кримського гірсько-лісового краю, його областей, виділивши штриховкою, його областей, виділивши штриховкою.

Завдання 3. Порівняйте природні умови двох будь-яких фізико-географічних областей, на які поділяється Карпатсько-Український гірсько-лісовий край і Кримський гірсько-лісовий край, заповнивши таблицю.

Таблиця

Фізико-географічна характеристика Карпатсько-Українського гірсько-лісового краю і Кримського гірсько-лісового краю

Фізико-географічні області	Місце розташування	Особливості рельєфу	Середні t° січня і липня	Середньорічна кількість опадів	Ґрунти	Рослини	Тварини
Карпатсько-Український гірсько-лісовий край							
Кримський гірсько-лісовий край							

Завдання 4. Дати відповіді на наступні питання:

1. Проаналізуйте вплив природних факторів на формування регіональних ландшафтних структур Кримських гір.
2. Які характерні риси клімату Кримського гірсько-лісового ландшафтного краю?
3. Охарактеризуйте головні риси вертикальної ландшафтної поясності Кримських гір.
4. Яке значення мають природоохоронні об'єкти Криму? Наведіть приклади

Література:

1. Атлас вчителя / В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська та ін. –К.: ДНВП «Картографія», 2010. – 328 с.
2. Комплексний атлас України / Відп. ред. Л.М. Веклич. –К.: ДНВП «Картографія», 2005. – 97 с.
3. Маринич О.М. Фізична географія України: Підручник – 3-є вид. / О.М. Маринич, П.Г. Шищенко. – К.: Знання, 2006. – 511 с.
4. Физико-географическое районирование Украинской ССР / В. П. Попов, А. М. Маринич, А. И. Ланько. – К.: Изд-во Киев. ун-та, 1968. – 683 с

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 17.

Тема: Чорне та Азовське моря України.

Мета роботи: з'ясувати фізико-географічні особливості Чорного та Азовського морів, головні екологічні проблеми їх акваторій та основні напрямки природокористування.

Матеріали та обладнання: фізична карта України, фізико-географічні атласи, контурні карти, ручка.

Завдання 1. Позначте на контурній карті України елементи берегової лінії: миси, острови, півострови, коси Чорного та Азовського морів.

Завдання 2. Використовуючи конспект лекцій та додаткові джерела інформації, заповніть таблицю.

Фізико-географічна характеристика Чорного та Азовського морів

План характеристики	Чорне море	Азовське море
1. Основні етапи розвитку басейнів		
2. Характеристики улоговин морів (площа, протяжність, глибина, об'єм води), розчленованість берегової лінії		
3. Кліматичні особливості (кількість опадів, температура повітря та температура води, льодові явища)		
4. Особливості циркуляції вод (хвилювання, течії, згіннонагінні явища)		
5. Гідрохімічний режим (солоність, хімічний склад вод) та властивості водних мас		
6. Мінеральні та біологічні ресурси		
7. Геоекологічні проблеми		

Завдання 3. Дати відповіді на наступні питання:

1. Проаналізуйте природні ресурси Чорного моря.
2. Проаналізуйте природні ресурси Азовського моря
3. Як змінюються основні фізико-хімічних властивості (температура, солоність, насиченість киснем, сірководнем) вод Чорного моря з глибиною?
4. Визначте сучасні геоекологічні проблеми Азово-Чорноморського басейну. Чи може Україна вирішити їх самостійно?

Література:

1. Атлас вчителя / В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська та ін. –К.: ДНВП «Картографія», 2010. – 328 с.
2. Комплексний атлас України / Відп. ред. Л.М. Веклич. –К.: ДНВП «Картографія», 2005. – 97 с.
3. Маринич О.М. Фізична географія України: Підручник – 3-є вид. / О.М. Маринич, П.Г. Шищенко. – К.: Знання, 2006. – 511 с.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 18.
Тема: Геоecологічна ситуація України.

Мета роботи: з'ясувати чинники, що впливають на формування та гостроту геоекологічної ситуації у різних фізико-географічних одиницях України, виявити причини, що призводять до її погіршення; обґрунтувати необхідність застосування природоохоронних заходів та схарактеризувати природно-заповідну систему України.

Матеріали та обладнання: фізична карта України, фізико-географічні атласи, контурні карти, ручка.

Завдання 1. Позначте на контурній карті України території, де є напружена та катастрофічна геоекологічна ситуація. Поясніть, чому на даних територіях сформувалася напружена та катастрофічна геоекологічна ситуація?

Завдання 2. Заповніть таблицю і проаналізуйте, як впливають на природні умови і природні ресурси України різні види господарської діяльності?

Таблиця

Вплив господарської діяльності на природні умови та ресурси України

Промисловість	Сільське господарство	Транспорт	Містобудування	Гідротехнічне будівництво

Завдання 3. Використовуючи конспект лекцій та додаткові джерела інформації проаналізуйте та заповніть таблицю про основні категорії об'єктів природно-заповідного фонду: біосферні та природні заповідники, національні природні парки.

Таблиця

Основні елементи природно-заповідної системи України

Природні регіони	Біосферні заповідники	Природні заповідники	Національні природні парки

Завдання 3. Дати відповіді на наступні питання:

1. Назвіть головні проблеми, що перешкоджають веденню раціонального природокористування в Україні.

2. . Дайте оцінку впливу різних видів господарської діяльності на природні умови і природні ресурси України. Що спричинило кризову геоекологічну ситуацію в Україні. Що необхідно зробити для її покращення?
3. Охарактеризуйте сутність природоохоронних заходів, які здійснюються у різних районах України.
4. Як вплинула геоекологічна ситуація на основні соціально-демографічні показники населення України?

Література:

1. Атлас вчителя / В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська та ін. –К.: ДНВП «Картографія», 2010. – 328 с.
2. Комплексний атлас України / Відп. ред. Л.М. Веклич. –К.: ДНВП «Картографія», 2005. – 97 с.
3. Лесів О.С. Природно-заповідний фонд України : Монографія. – Львів : Наукова думка, 2011. – 217 с. 6. М
4. Маринич О.М. Фізична географія України: Підручник – 3-є вид. / О.М. Маринич, П.Г. Шищенко. – К.: Знання, 2006. – 511 с.

Перелік географічної номенклатури з курсу «Фізична географія України»

Природні рубежі (кордони) території України

1. Північний кордон:

- через середню частину Поліської (Прип'ятської) низовини - від Шацьких озер, північніше верхів'я Прип'яті, через озеро Біле, басейни Стиру, Горині, Льви, Уборті; Поліський заповідник;
- північніше Словечансько-Овруцького кряжу;
- пониззя Прип'яті, північну частину Київського водосховища, по Чернігівському Полісся;
- долина Дніпра.
- у межах Придніпровської низовини через пониззя Сожу, долину Снову та Десни, с. Грем'яч Новгород-Сіверського району Чернігівської обл. до відрогів Середньоруської височини в межах мішанолісової зони України.

2. Східний кордон:

- уздовж відрогів Середньоруської височини в межах лісостепу: через басейн Сейма;
- верхні частини річкових систем Псла, Ворскли, Сіверського Дінця (Печеніжське водосховище), Оскіла;
- в межах степової зони: через верхів'я Айдару, Деркули;

- на схід від Стрільцівського степу (філії Луганського заповідника);
- хутір Червона Зірка Міловського району Луганської області;
- уздовж долини р. Деркули;
- у межах Донецької височини та її відрогів - уздовж долини Сіверського Донця, на схід від Станічно-Луганського заповідника та заповідника "Провальський степ", через осьову частину Нагольного кряжу, верхів'я Міусу, Сухого Єланчика, на схід від "Хомутовського степу" (філії Українського степового заповідника),
- до Таганрозької затоки Азовського моря.

3. Західний та Південний кордони:

- від системи Шацьких озер Верхньоприп'ятської низовини Волинського Полісся: уздовж р. Західний Буг;
- у межах лісостепу: уздовж Волинської височини, Мале Полісся, Розточчя, Надсанську низовину, Передкарпатську височину;
- Українські (Східні Лісисті) Карпати:
 - Східні Бескиди з витокami Дністра і з Сану,
 - Ужоцький перевал (межа Бещад та Верховинського хребта),
 - по Полонинським Карпатам,
 - західніше долини р. Уж;
- по Закарпатській низовині;
- через р. Латориця, місто Чоп, р. Тиса, Вишківський вулканічний купол, Верхньотисенська низовина, верхів'я Тиси; Карпати;
- Рахівські та Чивчинські гори;
- Покутсько - Буковинські Карпати з верхів'ями Білого та Чорного Черемошей;
- Передкарпатська височина;
- через р. Сірет, Прут.
- Відроги Подільської височини: по р. Дністер;
- Ніжньодністровська низовина (Балтська рівнина) р. Кучурган;
- Відроги Центрально-Молдавської височини: через р. Кача і Когильник,
- озера Ялпуг та Кагул,
- Кілійське гирло Дунаю;
- заповідник "Дунайські плавні"
- 12 морських миль від узбережжя по Чорному морю
- острів Зміїний
- м. Сарич.

Тектонічна номенклатура

1. Докембрійські та накладені на них структури:

Східноєвропейська платформа

- Український щит:

- блоки:
 - Житомирський (або Волинський),
 - Вінницький (або Подільський),
 - Білоцерківський,
 - Кіровоградський,
 - Придніпровський,
 - Приазовський,
- Кінсько-Ялинська крейдова западина
- Овруцький синклінорій
- Інтрузивні структури: Коростенський та Корсунь-Новомиргородський плутони.
- Приазовський лужний масив
- Криворізький синклінорій.
- Розломні зони:
 - Одесько-Білоцерківська
 - Криворізько-Кременчуцька
 - Оріхово-Павлоградська
- Волино-Подільська плита
 - Ковельсько-Ратненський виступ
 - Волинське підняття
 - Подільська монокліналь
 - Подільський виступ
 - Бродівський прогин
 - Львівський прогин (Галицько-Волинська западина)
- Молдавська плита
- Воронежська антекліза (Воронезький кристалічний масив).

Структури докембрійського віку, які входять до складу більш молодих структур (заповнювались в епоху герцинського гороутворення):

- Дніпровсько - Донецька западина:
 - північно-східний схил УЩ або північно-західний борт западини
 - південно-західний схил Воронежської антеклізи або північно-східний борт западини
 - Доно-Дніпровський ріфейсько-верхньопалеозойський грабен
 - Північний борт Причорноморської западини (або Південно-Українська монокліналь).

2. Структури герцинської складчастості

- Донецька складчаста область та периферійні Кальміус-Торецька Бахмутська западини
- Скіфська плита:
 - складчаста зона Добруджі
 - центральна частина Причорноморської западини та її південний борт (Сімферопольсько-Євпаторійське підняття)
 - Альмінська западина
- Передобруджинський крайовий прогин

3. Структури альпійського складчатого поясу:

- Мегантиклінорій Гірського Криму
- Індоло-Кубанський прогин
- Складчата область Карпат
- Передкарпатський крайовий прогин
- Закарпатська міжгірська западина.

Орографічна номенклатура

- Поліська низовина:
 - Волинська низовина
 - Волинське пасмо
 - Клесово-Народицька рівнина
 - Словечансько - Овруцький кряж
 - Нижньоприп'ятська низовина.
- Волино-Подільська височина:
 - Волинська височина
 - Повчанська височина (*межиріччя Стиру та Ікви між с. Бересточком та м. Дубно*)
 - Мізоцький кряж)
 - Малополіська низовинна рівнина
 - Подільська височина
 - Розточчя
 - Опілля
 - Гологори (г. Камула)
 - Кременецькі гори (г. Бона)
 - Вороняки (г. Високий Камінь)
 - Хотинська височина (г. Берда)
 - Товтровий кряж (Медобори)
 - Балтська рівнина (*південний схід Волино-Подільської височини, на межиріччі Дністра та Південного Бугу*)
- Азово-Придніпровська височина:
 - Придніпровська височина
 - Канівські гори
 - Запорізька рівнина
 - Приазовська височина (г. Могила-Бельмак).
- Придніпровська низовина:
 - Чернігівська рівнина
 - Придніпровська терасова рівнина
 - Полтавська рівнина
- Середньоруська височина (південно-західні та південні схили):
 - Східноукраїнська рівнина
 - Сіверськодонецька терасова рівнина.
- Донецька височина:
 - Донецька рівнина (Нагольний кряж, г. Могила-Мечетна)

- Бахмутська рівнина
- Кальміус-Торецька рівнина
- Причорноморська низовина:
 - Північно-Причорноморська рівнина
 - Причорноморсько-Приазовська рівнина:
 - Нижньодніпровські піски:
 - Основ`янська піщана арена
 - Козаче-Лагерська піщана арена
 - Олешківська піщана арена
 - Збурівська піщана арена
 - Іванівська піщана арена
 - Виноградівська піщана арена
 - Кінбурнська коса
 - Кримська рівнина:
 - Тарханкутська височина
 - Центральна - Кримська рівнина
 - Північно - Кримська низовина
- Керченська рівнина:
 - Індольська низовина
 - Південно - Західна рівнина
 - Парпачський гребінь *(від с. Владиславівка на схід до с.Марфівка, далі на південь до мису Опук)*
 - Грязьові вулкани:
 - Джаутепе/ Джау-Тепе (г. Вулкан)
 - Актюбе / Ак-Тюбе (г. Садова)
 - Булганакське вулканічне поле *(на північ від с. Бондаренково)*

Кримські гори:

- Південний берег Криму:
 - Карадазький вулканічний масив
 - Аю-Даг
- Головне пасмо: яйли:
 - Байдарська
 - Ай-Петринська (г. Бедене-Кир, 1320 м)
 - Ялтинська (г. Лапата, 1406 м)
 - Нікітська
 - Гурзуфська
 - Бабуган-яйла (г. Роман-Кош, 1545 м)
 - Чатирдаг (г. Еклізі – Бурун, 1527 м)
 - Демерджи
 - Довгоруківська
 - Карабі
- Внутрішнє пасмо:

- Інкерманські висоти
- Балаклавські висоти
- Мекензієві гори
- г. Чуфут – Кале
- г. Мангуп – Кале
- Зовнішнє пасмо (Зовнішня куеста)

Українські Карпати:

- Зовнішні (Скибові) Карпати:
 - Східні Бескиди
 - Верхньодністровські Бескиди (г. Магура-Лімнянська, 1022 м)
 - Сколівські Бескиди
 - Зовнішні (Скибові) Горгани (г. Ігровець, 1804 м, г. Сивуля Велика, 1836 м, Яблуницький перевал)
 - Покутсько-Буковинські Карпати
- Вододільно-Верховинські Карпати:
 - Стрийсько-Сянська Верховина *(деякі джерела відносять цю частину до Східних Бескидів)*
 - Вододільний хребет (г. Пікуй, 1405 м, Ужоцький перевал) *(деякі джерела відносять цю частину до Східних Бескидів)*
 - Привододільні Горгани
 - Воловецько-Міжгірська верховина
 - Міжгірська улоговина
 - Середньо-Карпатська улоговина
 - Ясінська улоговина
 - Ворохта-Путильське низькогір'я
- Полонинсько-Чорногірські Карпати
 - Полонинський хребет:
 - Полонина Рівна
 - Полонина Боржава (гора Стій, 1681 м)
 - Хребет Красна
 - Хребет Свидовець (г. Близниця, 1883 м)
 - Хребет Чорногора:
 - г. Говерла, 2061 м
 - г. Бребенескул, 2035 м
 - г. Піп Іван Чорногірський, 2020 м,
 - г. Петрос, 2022 м,
 - г. Гутин Томнатик, 2016 м,
 - г. Ребра, 2011 м
 - Гринявські гори (г. Баба Людова, 1590 м)
- Вулканічні Карпати (Вигорлат-Гутинський вулканічний хребет)
 - Березне-Ліпшанська долина
 - Свалявська улоговина

- масив Маковиця (г. Маковиця, 978 м)
- масив Синяк (г. Дунавка, 1018 м)
- Великий Діл (г. Бужора, 1081 м)
- масив Тупий (Хустські гори)
- Гутинський масив
- Хустсько-Солотвинська улоговина
- Мармароський масив:
 - Гуцульські Альпи (Рахівські гори), г. Піп Іван Мармороський, 1937 м
 - Чивчини (Чивчинські гори)
- Передкарпатська височина
- Закарпатська низовина:
 - Мукачівська низовина
 - Берегівське горбогір'я
 - Верхньотисенська низовина

Акваторія Чорного моря:

- о. Зміїний
- о. Джарилгач
- о. Березань
- о. Довгий
- Тендрівська коса
- Кінбурнська коса
- півострів Ягорлицький кут
- півострів Тарханкутський
- Перекопський перешийок
- Миси: Тарханкут, Євпаторійський, Лукулл, Херсонес, Фіолент, Сарич, Меганом, Кіік-Атлама, Чауда, Опук

Акваторія Азовського моря:

- Півострови:
 - Керченський
 - Чонгар
 - Казантип (мис Казантип)
- коса Арабатська стрілка
- коса Бірючий остров
- Федотова коса
- Обитічна коса (мис Дзензик)
- Бердянська коса
- Білосарайська коса
- Крива коса
- Довга коса

IV Геоморфологічна номенклатура

Геоморфологічне районування України (згідно В. П. Палієнко, 1996)

Східноєвропейська полігенна рівнина

Південно-Поліська область пластово-аккумулятивних низовин:

- Прип'ятсько - Волинська морено - зандрова і терасна рівнина
- Житомирська морено - зандрова рівнина
- Київська морено - зандрова рівнина

Придніпровська область пластово - аккумулятивних низовинних рівнин:

- Чернігівська морено-зандрова рівнина
- Придніпровська терасна рівнина
- Полтавська терасна рівнина

Волино-Подільська область пластово – денудаційних височин і пластово – аккумулятивних підвищених рівнин:

- Волинська денудаційна височина
- Малополіська алювіально-водно-льодовикова рівнина
- Подільська структурно-денудаційна височина
- Балтська алювіально-дельтова рівнина

Придніпровсько-Приазовська область цокольних пластово-денудаційних височин та пластово-аккумулятивних підвищених рівнин:

- Північно-Придніпровська моренно-водно-льодовикова та терасна рівнина
- Західно-Придніпровська денудаційна височина
- Центральнопридніпровська денудаційна височина
- Південно - Придніпровська денудаційна рівнина
- Приазовська структурно - денудаційна височина

Донецька область цокольних пластово-денудаційних височин і підвищених рівнин:

- Бахмут-Торецька пластово-денудаційна рівнина
- Донецька цокольна денудаційна височина

Середньоросійська область пластово-денудаційних підвищених рівнин

Причорноморська область пластово-аккумулятивних та пластово-денудаційних низовинних рівнин:

- Північно-Причорноморська денудаційна рівнина
- Південно-Причорноморсько-Приазовська прибережно-морська і дельтова рівнина
- Тарханкутська структурно-денудаційна рівнина

Карпатська гірська країна

Провінція Східних Карпат

Геоморфологічна область денудаційно-тектонічних гір Українських Карпат:

- Складчасто-насувні середньогір'я та низкогір'я Скибових Карпат

- Вододільно-Верховинські складчасто-брилові середньогір'я та низкогір'я
- Полонинсько-Чорногірське брилове середньогір'я
- Мармороське брилове середньогір'я
- Вигорлат-Гутинське вулканічне пасмо

Передкарпатська область передгірних пластово-денудаційних височин та пластово-аккумулятивних підвищених рівнин

- Західно-Передкарпатська моренно-зандрова та терасна рівнина
- Центральнопередкарпатська терасна рівнина

Закарпатська область аккумулятивних та пластово-денудаційних рівнин:

- Мукачівська терасна низовинна рівнина
- Солотвинська терасна підвищена рівнина

Кримсько-Кавказька гірська країна

Кримська геоморфологічна провінція

Геоморфологічна область структурно-денудаційних гір Гірського Криму:

- Складчасто-брилові середньогір'я Головного пасма
- Куестові складчасто-моноклінальні низкогір'я
- Південнобережне складчасто-брилове низкогір'я

Керченсько-Таманська область пластово-денудаційних та аккумулятивних рівнин

- Індольська прибережно-морська терасна та пролювіальна низовинна рівнина
- Керченська пластово-денудаційна низовинна рівнина

V Гідрологічна номенклатура

Басейн Дніпра:

Праві притоки:

- Прип'ять:
 - Турія
 - Стохід
 - Стир
 - Горинь
 - Случ
 - Ствига
 - Льва
 - Уборть
 - Уж
 - Ірша
 - Тетерів
 - Ірпінь

- Рось:
 - Роставиця
 - Вільшанка
 - Тясмин
- Інгулець:
 - Саксагань
 - Базавлук
 - Мокра Сура

Ліві притоки:

- Сож
- Десна:
 - Снов
 - Сейм
 - Остер
 - Трубіж
- Супій (Супой)
- Сула:
 - Удай
- Псел:
 - Хорол
- Ворскла:
 - Мерло
- Орель
- Самара:
 - Вовча
 - Конка

Басейн Дністра:

Праві притоки:

- Тисмениця
- Стрий
- Свіча
- Ломниця
- Бистриця Солотвинська
- Бистриця Наддіврянська

Ліві притоки:

- Луг
- Свіржа (Свірж)
- Гнила Липа
- Золота Липа
- Коропець
- Стрипа
- Сірет
- Нічлава
- Збруч

- Жванчик
- Смотрич
- Тернава
- Ушиця
- Калюс
- Лядова
- Мурафа
- Серебрія
- Немія
- Русава
- Марківка
- Кам'янка
- *Кучурган*

Басейн Південного Бугу:

Праві притоки:

- Вовк
- Згар
- Рів
- Сільниця
- Дохна
- Савранка
- Кодима

Ліві притоки:

- Бужок
- Соб
- Синиця
- Синюха:
 - Гнілий Тікич
 - Гірський Тікич
 - Ятрань
 - Чорний Ташлик
- Мертвовод
- Гнілий Яланець
- Інгул (Громокля)

Басейн Вісли:

- Сан
- Вишня
- Західний Буг

Басейн Дунаю:

Дунай

Кілійське гирло Дунаю

Ліві притоки:

➤ **Тиса:**

- Уж
- Латориця
- Боржава
- Ріка
- Теробля
- Тересва

➤ **Сирет:**

- Сучава

➤ **Прут:**

- Білий Черемош
- Чорний Черемош

Басейн Сіверського Донця:

Праві притоки:

- Харків
- Уда
- Берека
- Казенний Торець
- Бахмут
- Лугань:
 - Біла
- Велика Кам'янка

Ліві притоки:

- Великий Бурлук
- Оскіл
- Жеребець
- Красна
- Айдар
- Деркул

Басейн Азовського моря:

Річки:

- Міус з Кринкою
- Кальміус з Кальчіком
- Берда
- Обитічна
- Молочна
- Салгир з Біюк-Карасу
- Індол

Затоки:

- Сиваш
- Арабатська
- Казантипська
- Темрюцька

- Ясенська
- Таганрозька
- Бердянська
- Обтічна

Протоки:

- Керченська

Лимани:

- Утлюцький
- Молочний
- Єйський
- Бейсузький

Басейн Чорного моря:

Річки:

- Альма
- Кача
- Бельбек
- Чорна
- Салгир

Затоки:

- Ягорлицька
- Тендрівська
- Джарилгацька
- Каркінітська
- Каламітська
- Феодосійська
- Одеська

Лимани:

- Будацький
- Дністровський
- Хаджибейський
- Куяльницький
- Тилігульський
- Бузький
- Дніпровський
- Ягорлицький

Озера:

- Шацькі озера:
 - Світязь
 - Пулемецьке
 - Луцемір
 - Турське
 - Любяж Нобель
 - Лука

○ Пісочне

- Синевір
- Алібей
- Шагани
- Сасик (Кундук)
- Китай
- Катлабуг
- Ялпуг
- Кагул

Кримський перешийок:

- Старе
- Красне
- Киятське
- Кирлеутське
- Айгульське

Кримський півострів:

- Джарилгач (с. Міжводне)
- Ярилгач
- Лиман (с. Оленьовка)
- Донузлав
- Ойбурзьке
- Мойнакське
- Сасик
- Сакське

Керченський півострів:

- Акташське
- Чокрацьке
- Тобечицьке
- Узунларське

Водосховища:

Київське
Канівське
Кременчуцьке
Дніпродзержинське
Дніпровське
Каховське
Дністровське
Печенізьке (р. Сіверський Донець)
Червонооскільське (р. Оскіл)
Ладигенське (р. Південний Буг)
Старобешівське (р. Кальміус)
Карачунівське (р. Інгулець)Сімферопольське

Завдання для самостійної роботи

Написання індивідуально-дослідного завдання

Виконується студентами протягом семестру. Індивідуальна робота передбачає підготовку реферату обсягом до 20-ти сторінок тексту, або презентації (не менше 25 слайдів) за наступними темами:

1. Аналіз становлення природоохоронної справи в Україні.
2. Взаємодія лісу і степу: гіпотези і теорії.
3. Види та проблеми природокористування на території рідного краю.
4. Географічні дослідження в Україні у (історичний відрізок часу за вибором студента).
5. Геоекологічна характеристика Чорного і Азовського морів.
6. Геоморфологічна будова України / регіону / території (за вибором студента).
7. Гідрографічна мережа України, її географія та проблеми використання водних ресурсів.
8. Гідрокліматична характеристика (території за вибором студента).
9. Екологічні проблеми водосховищ України.
10. Екологічні проблеми України, їх прояв, причини та шляхи вирішення.
11. Історія розвитку фізичної географії України.
12. Кліматичні ресурси України, проблеми їх вивчення та використання.
13. Комплексна фізико-географічна характеристика адміністративного району, області (за вибором студента).
14. Комплексна характеристика природи фізико-географічної області (за вибором студента).
15. Ландшафти України, їх формування, типові риси та проблеми охорони.
16. Малі річки України, їх господарське використання та охорона.
17. Мінеральні ресурси України, їх поширення, господарська оцінка та проблеми використання.
18. Несприятливі фізико-географічні процеси на території України, географія та шляхи зменшення інтенсивності.
19. Особливості ґрунтового покриву України, проблеми його вивчення та використання.
20. Особливості ґрунтово-рослинного покриву... (території за вибором студента).
21. Особливості формування тектонічних структур в Україні.

22. Оцінка стану земельних ресурсів... адміністративного району / області (за вибором студента).

23. Порівняльний аналіз висотної поясності західного і східного схилів Українських Карпат. 24. Порівняльний аналіз висотної поясності південно-західного та північно-східного схилів Українських Карпат.

25. Порівняльний аналіз висотної поясності Українських Карпат та Кримських гір.

26. Природні комплекси Чорного і Азовського морів.

27. Природні умови і ресурси ... адміністративного району / області (за вибором студента). 28. Природоохоронні об'єкти України (краю), їх сучасний стан та проблеми.

29. Рельєф Українських Карпат.

30. Сучасні зміни в структурі ландшафтів України.

Інформаційні джерела для виконання практичних робіт:

Базова:

1. Денисик Г. І. Методичні вказівки до виконання лабораторних, семінарських та самостійних робіт з фізичної географії України / Денисик Г. І.. – Вінниця, 2002. – 56 с.

2. Заставний Ф. Д. Географія України / Заставний Ф. Д. – Львів : Світ, 1994. – 472 с.

3. Клименко В. Г. Фізична географія України : навч. посіб. / В. Г. Клименко, О. П. Фенько. – Харків, 2013. – 96 с.

4. Маринич О. М. Фізична географія України : підручник / О. М. Маринич, П. Г. Шищенко. – 3-є вид. – К. : Знання, 2006. – 511 с.

5. Мирон І. В. Фізична географія України : методичні рекомендації до виконання практичних та семінарських занять / Мирон І. В. – Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2009. – 67 с

6. Нетробчук І. М. Фізична географія України : практикум для самостійних та індивідуальних занять / І. М. Нетробчук, С. В. 27 Полянський. – Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2015. – 58 с.

7. Рельєф України: навч. посіб. / Б. О. Вахрушев, І. П. Ковальчук, О. О. Комлев; за ред. В. В. Стецюка. – К. : Слово, 2010. – 688 с.

8. Фізична географія України: методичні вказівки до виконання лабораторних робіт та контролю самостійної роботи студентів / А. О. Корнус.– Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. – Ч. 1. – 36 с.

9. Фізична географія України: методичні вказівки до виконання лабораторних робіт та контролю самостійної роботи студентів / А. О. Корнус.– Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. – Ч. 2. – 28 с.

Додаткова:

1. Байцар А. Крим. Нариси історичної, природничої і суспільної географії : навч. посіб. / Байцар А. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2007. – 224 с.

2. Байцар А. Фізична географія України : навч.-метод. посіб. / Байцар А. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2012. – 354 с.

3. Географічна енциклопедія України : в 3 т. / за ред. О. М. Маринича. – К. : Українська Радянська Енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1989. Т. 1 : А–Ж. – 416с.

4. Географічна енциклопедія України : в 3 т. / за ред. О. М. Маринича. – К. : Українська Радянська Енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1990. Т. 2 : З–О. – 480 с.

5. Географічна енциклопедія України : в 3 т. / за ред. О. М. Маринича. – К. : Українська Радянська Енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1993. Т. 3: П–Я. – 480 с.

6. Денисик Г. І. Антропогенне ландшафтознавство : навч. посіб. в 2 ч. / Денисик Г. І. – Вінниця : Вінницька обласна друкарня, 2015. Ч. : Регіональне антропогенне ландшафтознавство, 2015. – 332 с.

7. Кілінська К. Й. Фізична географія Карпато-Подільського регіону України : навч.-метод. посіб. / Кілінська К. Й. – Чернівці : Чернівецький національний університет, 2011. – 232 с.

8. Карта «Ґрунти України». Масштаб 1:1 430 000 / М. І. Полупан, Б. В. Соловей, В. А. Величко. – Х. : ННЦ “Інститут ґрунтознавства і агрохімії ім. О. Н. Соколовського”, 2005.

9. Клімат України / за ред. В. М. Ліпінського, В. А. Дячука, В. М. Бабіченко. – К. : Вид-во Раєвського, 2003. – 125 с.

10. Мольчак Я. О. Загальне землезнавство / Я. О. Мольчак, Л. В. Ільїн. – Луцьк : ВДУ «Вежа», 1997. – 250 с.

11. Національний атлас України / голов. ред. Л. Г. Руденко ; голова ред. кол. Б. Є. Патон. – К. : ДНВП «Картографія», 2007. – 435 с.

12. Рельєф України : навч. посіб. / Б. О. Вахрушев, І. П. Ковальчук, О. О. Комлев; за ред. В. В. Стецюка. – К. : Слово, 2010. – 688 с.

Інформаційні ресурси

- 1.Бібліотека Житомирського державного університету імені Івана Франка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.zu.edu.ua/>
- 2.ГЕОГРАФІКА : географічний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://geografica.net.ua>
- 3.Географія. Інтерактивні атласи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://new.osvitanet.com.ua/heohrafiia/>
- 4.Географія. Інтерактивні карти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://new.osvitanet.com.ua/interactive-maps/>
- 5.Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nbuv.gov.ua>
6. Geograf [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.geograf.com.ua>
7. Google Планета Земля [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.google.com.ua/intl/uk/earth>

Навчальне електронне видання

Укладачі:

Коптєва Тетяна Сергіївна

**Методичні рекомендації
виконання практичних робіт
«Фізична географія України»
для студентів спеціальностей
014 Середня освіта всіх форм навчання**

**Відповідальний за випуск Зеленько О.О.
Комп'ютерна верстка: Коптєва Т.С.
Коректор: Коптєва Т.С.**

**Відповідальність за дотримання вимог академічної доброчесності
несуть автори**

Підписано до друку Формат 60x84/16 Папір офсетний.

Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 1,39